

Zaripova Gulbahor Kamilovna

INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

O'quv qo'llanma

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OILY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FAKULTETI
AXBOROT TEXNOLOGIYALARI KAFEDRASI

Zaripova Gulbahor Kamilovna

**INFORMATIKA VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI**

O'quv qo'llanma

"Durdon" nashriyoti
Buxoro – 2022

UO'K 004(075.8)

31.81ya73

Z 39

Zaripova, G.

Informatika va axborot texnologiyalari [Matn] : o'quv qo'llanma / G.K.

Zaripova. -Buxoro: "Sadriddin Salim Buxoriy" Durdon, 2022. -396 b.

KBK 31.81ya73

Mualliflar:

G.K. Zaripova, BuxDU «Axborot texnologiyalari» kafedrasi dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi,

Mas'ul muharrirlar:

B.Boltayev – BuxDU «Tarix» kafedrasi katta o'qituvchisi

L.J.Yadgarova – BuxDU «Axborot texnologiyalari» kafedrasi katta
o'qituvchisi.

Taqrizchilar: H.Eshonqulov – BuxDU Axborot texnologiyalari
fakulteti dekanı

O.Jalolov – BuxDU dotsenti, «Amaliy matematika va dasturlash
texnologiyalari» kafedrasi mudiri, fiz-mat. fanlari nomzodi;

SH.Yoldoshev – BuxMTI dotsenti, «Informatika va axborot
texnologiyalari» kafedrasi mudiri, texnika fanlari nomzodi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligining 2021-yil 23-noyabrdagi 500-soni buyrug'iiga asosan
nashr etishga ruxsat berildi. Ro'yxitga olish raqami 500-120.

ISBN 978-9943-8076-5-5

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, Internet tizimini keng rivojlanmasdan turib, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va yangilash, barqaror taraqqiyotga erishish haqida so'z yuritish mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Mirziyoyev

KIRISH

Bugungi kunda «Informatika va axborot texnologiyalari» fani jamiyatimiz rivojlanishiga ta'sir etuvchieng muhim omillardan biri hisoblanadi. Informatika va axborot texnologiyalari insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ham mayjud bo'lib, hozirgi zamон axborotlashgan jamiyatning o'ziga xos xususiyati shundaki, informatika va axborot texnologiyalari barcha mavjud texnologiyalar, xususan yangi texnologiyalar orasida yetakchi o'rın egallamoqda. Jamiyat taraqqiyotining olg'a siljishi eng avvalo inson omiliga bog'liqdir. Shuning uchun ham inson o'z tafakkuri aql-zakovatini ko'proq ijodiy ishlariiga jalb qilish shartligi e'tirof etilmoqda. Yangidan yangi texnik qurilma va vositalarni kashf qilish insonni o'z yashash sharoitiga, qilayotgan ishiga, ilmiy-texnik izlanishlariga ijodiy yondashish samarasidir. XX asrga kelib insoniyat qo'l mehnatinigina emas, balki aqliy mehnatini ham yengillatish ustida anchagini izlanish olib bordi. Bu yo'lda ko'plab texnik qurilmalar yaratildi va amaliyotga tadbiq etildi. Xuddi shunday texnik qurilmalardan biri kompyuter – elektron hisoblash mashinalari (EHM) dir.

Kompyuterni joriy qilinishi xalq xo'jaligining turli sohalarida ishlab chiqarish texnologiyasini tubdan o'zgarishini tobora oshirib, odamlarning ish sharoitlarini yaxshilanishiga olib keldi. Ayni paytda faol faoliyat ko'rsatish jarayonida insonda bir yo'la ko'plab sohalarga oid axborot va ma'lumotlarni yig'ish, hisoblash jarayonlarini tezlatish zaruriy ehtiyoji tug'ildi. EHMlar ana shunday juda katta ma'lumotlarni tez «ko'rib chiqish», hamda juda oz vaqtida katta aniqlikda qaror qabul qilish imkoniyatini berdi. Bo'lajak mutaxassislar kompyuter bilan

13. G.K. Zaripova. Informatica va axborot texnologiyalari (II-kitob). «Durdona» nashriyoti. – Buxoro: 2015y. – 92 b.

14. Akyroba M.C., Machypora M.A., Pots roq'japchilikni konservatsionniyem. – Buxoro: 2015y. – 300 c.

15. Koshapber A.A. «Nihofomishniye texnologironi b shokomire i yutparierni: Yedehnki». Ch.6: Nihofomishniye texnologironi b shokomire 2000 –

16. Zabuhningor X.H., Kopagoev K.F., Aptinkora MA, C.C. Ciyakamix b shoqeche qopcnoparahnin centemi, «Fierktophohix nihapantechtbo». XVI Mejkuyahpojhahayaho-texhnicheskai kohfephuning «Cobgemehniye cpejtura cibani». 15-16 oktjabr 2013r. Minchek, Peccy6jirna Bejopyc. Minchek YO BLIC 2013. 217-219 c.

17. Zaripova G.K., Sayidova N.S., Takhrov B.N., Haytov U.Kh. «Zabuhningor X.H., Sayidova N.S., Takhrov B.N., Haytov U.Kh. tarjimma». – Toshkent: 2005y. – № 6. – B. 68-70.

18. Zaripova G.K., Sayidova N.S., Takhrov B.N., Haytov U.Kh. Pedagogical cooperation between teacher and students in the credit-modular system of higher education // Science, Education and Culture. № 8 (52), 2020.

19. Zaripova G.K., Baxronova Sh.Sh., Muxamedova M.M. The role of theory and application of information systems in the field of information technology SCOPE ACADEMIC HOUSE. 11th International Conference. «SCIENCE AND PRACTICE: A NEW LEVEL OF INTEGRATION. IN THE MODERN WORLD». November 30, 2020, Shefield, UK. – B. 101-102 // DOI: <http://doi.org/10.15350/Uk/61147>

20. T.K.3apniora, H.C.Caniijora, A.A. A6uyaaxjob, K.K.3apniora, H.C.Caniijora, N.N.Kyjapeb, "AKAJIEMNECKA IVBINKAUNA" №2, 2020 r. 123-131-ctp. nizaterepickini uehtp. Hayhishin-3ierektophohix kyphari nctopnheckom oqpa3orahnin n ero saumta. „ATEPHA“ hayaho-nctopnheckom oqpa3orahnin nchotipsoarahnin 3ierektophohix pecypoor b K.K.3apniora. Hcnotipsoarahnin 3ierektophohix pecypoor b K.K.3apniora. K.K.3apniora, H.C.Caniijora, N.N.Kyjapeb, 21.T.K.3apniora, H.C.Caniijora, N.N.Kyjapeb, kitob). «Fan va texnologiya». – Toshkent: 2015y. – 172 b.

FYDALANILGAN ADDAVYOTLAR RO'YXATI

JITMOY-SIVOSI ADDAVYOTLAR:

1. Mijaneeb II. M. Japrin ba fapbon, Jemorpanke «Y36eriktor», – 2016 yil. – 56 6.

2. Mijaneeb II. M. Byor kejarkarmishin mapja ba quraknaro xatkinmis gurjan gapra kyjaminsi. – Toshkent: «Y36eriktor», – 2017 yil.

3. Kapnomor Nijom, Jokcar mazhabanti – ehtimaca kyil. – Toshkent: «Mahbaranti». – 2008 yil. – 176 6.

4. Muylizoyev Sh.M. Etkin va farazon, demokratik O'zbekiston davlatini birlgilikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kiritishish tamlanali marosimiga bag'i ishlangan Oliy Majlis palatalarining do'shma masilisidaq'i uida. – Toshkent: «O'zbekiston», NMU, – 2016 yil. – 56 b.

5. «Jierektphon tyjorlap tyfncija», Y36eriktor Peccy6jirnakeen kohyin. 16.12.2005 n. № YPK – 13. «Y36eriktor Peccy6jirnakeen tyfncija» in Kohyin 11.12.2003 nizi. Y36eriktor Peccy6jirnakeen tyfncija in Kohyin 11.12.2003 nizi.

7. Y36eriktor Peccy6jirnakeen, "Ax6opotizatunpinin tyfncija" in Kohyin 11.12.2003 nizi.

8. Y36eriktor Peccy6jirnakeen, «Jierektphon parkami nmo tyfncija» in Kohyin 11.12.2003 nizi.

9. Y36eriktor Peccy6jirnakeen, «Jierektphon xyakkari tajribasiga» in Kohyin 11.12.2003 nizi.

10. Chetema arbotmaziamun jejionponrobajtira ni jierektphonno joyymethodopota. Pykrojektiro aminhinctapota Haçtpyrujina no ychahoreke JFEJIO-Web Beppin 8.5.3. Mockra, 2004.

11. Motren Flatte Paulsen. Online Education and Learning Management Systems. Global E-learning in a Scandinavian Perspective. Publisher: NKL Forlaget, USA- 2006

12. G.K. Zaripova. Informatica va axborot texnologiyalari (I-kitob). Zaripova. Informatica va axborot texnologiyalari (I-kitob). «Fan va texnologiya». – Toshkent: 2015y. – 172 b.

13. G.K. Zaripova. Informatica va axborot texnologiyalari (II-kitob). Zaripova. Informatica va axborot texnologiyalari (II-kitob).

учащихся профессиональных колледжей. «Проблемы науки». – Москва: монография. 2021 год. 48 стр. ISBN 978—1-64655-084-5.

22. G.K.Zaripova, F. F.Norova, F.M.To'rayev. Education of youth in the conditions of national independence using the works of our great scientists.// «Проблемы науки». Российский импакт-фактор: 0,17. Научно-методический журнал. – Москва: № 4 (63), 2021. 47-49-стр. ISSN 2413-2101 (Print). ISSN 2542-078X (Online). <HTTP://SCIENCEPROBLEMS.RU>. E-MAIL: INFO@P8N.RU.

23. Г.К. Зарипова, Н.Ш. Намозов, Э.Л. Қобулова. Роль теоретичности и применения информационных систем в области информационных технологий. // «Academy». Российский импакт-фактор: 0,19. Научно-методический журнал. – Москва: № 4 (67), 2021. 48-50-стр. ISSN 2412-8236 (Print). ISSN 2542-0755 (Online). <HTTP://ACADEMICJOURNAL.RU>. E-MAIL: <INFO@P8N.RU>.

24. Ў.Орипжонова, О.Қорабошев, А.Менгноров. Қишлоқ хўжалигига электрон хукумат тизимини жорий қилиш муаммолари. Инновацион фан-таълим тизимини ривожланишишнинг баркамол авлодни вояга етказишдаги роли ва аҳамияти. Илмий-амалий конференция 2-китоб. 30 май 2014 йил. – Тошкент: 117-119 б.

INTERNET MANBALARI:

1. <https://www.webofsience.com>
2. <https://www.scopus.com>
3. <https://totrdlo.ru/>
4. <https://tami.uz/>
5. <http://hozir.org/>
6. <https://alldata.uz/>
7. <https://securereading.com/>
8. <https://www.nap.edu/>
9. <https://danielmessler.com/>
10. <https://regulation.gov.uz/>
11. Php technoly – www.php.net
12. For Developer – www.tagez.net
13. Java Technology – www.java.com
14. Web developer – www.phptr.com
15. DataBase technoly – www.mysql.com

MUNDARIJA

Kirish	3
1-mavzu. Axborot texnologiyalari asoslari va uni rivojlantirishning asosiy bosqichlari.....	5
2-mavzu: Axborot nazariyasi va ma'lumotlarni kodlash. Axborot jarayonlarning dasturiy ta'minoti. Operatsion tizimlar.	22
3-mavzu: Axborotlarga ishlov berish texnologiyalari	31
4-mavzu: Axborotlarni taqdimotlar ko'rinishida shakllantirish texnologiyasi.....	135
5-mavzu: Ma'lumotlar bazasi va ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari. Ma'lumotlar bazasini tashkil etish usullari.	165
6-mavzu: Kompyuter grafikasi va grafik muharrirlar	239
7-mavzu: Zamonaviy dasturlash texnologiyalari.....	265
8-mavzu: Kompyuter tarmoqlari va tarmoq texnologiyalari. Kompyuter tarmoqlari arxitekturasi. Internet va intranet xizmatlari.	278
9-mavzu: Axborot xavfsizligi va axborotlarni himoyalash usullari. 321	
10-mavzu: Elektron raqamli imzo.	375
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	392

Zaripova Gulbahor Kamilovna

INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

fanidan o'quv qo'llanma

Muharrir: A. Qalandarov
Texnik muharrir: G. Samiyeva
Musahhih: Sh. Qahhorov
Sahifalovchi: M. Ortiqova

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan
bosishga ruxsat etildi: 25.04.2022. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli.
«Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma
qog'izi. Bosma tobog'i 24.7. Adadi 100. Buyurtma №171.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45

ISBN 978-9943-7792-0-4

A standard linear barcode representing the ISBN 978-9943-7792-0-4.

9 789943 779204